

Милан С. Комненовић
Универзитет у Крагујевцу
Факултет педагошких наука у Јагодини
Студент мастер академских студија на смеру
Васпитач у домовима

УДК: 37.048.4-057.874
Претходно саопштење
Примљен: 12. август 2016.
Прихваћен: 12. септембар 2016.

ЗНАЧАЈ ШКОЛЕ ЗА ПРОФЕСИОНАЛНУ ОРИЈЕНТАЦИЈУ УЧЕНИКА И ЊИХОВО ДАЉЕ ОБРАЗОВАЊЕ

Апстракт: У раду се најпре представља појам професионалне оријентације, његов развој у Европи и Републици Србији, значај професионалне оријентације за децу основношколског и средњошколског узраста, као и процес целоживотног учења и оспособљавања. Такође, у раду ћемо приказати основна начела професионалне оријентације која важе у Србији и која налазе утемељење у *Закону о основном образовању и васпитању*. Циљ истраживања је био да се утврди да ли се и на који начин у средњој школи остварују задаци професионалне оријентације ученика, колико они доприносе професионалном усмеравању ученика у систему универзитетског образовања и како ученици (студенти) препознају карактеристике доброг просветног радника, којима се одређује квалитет образовања и даљег професионалног усмеравања младих. Основни резултати истраживања указују на то да кандидати као најчешће мотиве за избор факултета и студijsког програма наводе љубав према раду са децом, препоруку старијих другова или рођака који студирају на истом факултету, финансијске разлоге и учитељски/васпитачки позив као део породичне традиције. Што се тиче слике потребних карактеристика доброг просветног радника, кандидати наводе одговоре који се могу свести у три кључне категорије: хумана оријентација, способност самоконтроле и контроле и позитиван став.

Кључне речи: професионално информисање, професионално саветовање, наставник, припрема за будуће занимање.

УВОДНЕ КОНСТАТАЦИЈЕ

Савремени начин живота захтева од појединца сагледавање важности сваког избора који је пред њим. Избори, односно одлуке које доносимо могу имати краткорочни утицај, али постоје и одлуке које са доношењем повлаче и дугорочније промене у нашем животу, као и усмерење и обликовање живота. Период развоја у коме се појединац налази пред важним животним одлукама јесте адолесценција. Поред когнитивних, социјалних, емоционал-

них и физичких развојних промена које нису нимало лаке, адолесцент¹ мора одабрати праве одлуке за њега, од којих ће зависити његове могућности за професионални рад и образовање. У садашњици, појединац мора знати пуно информација да би могао да планира свој пут образовања како би касније био конкурентан на тржишту рада. Живимо у времену великих промена у свету занимања. Промене се односе на сам „концепт занимања” који је генерацијама чинио основу пословних делатности, а тиме и основу образовних система у Европи. Промене у свету занимања погађају школске системе стручног образовања као и концепт професионалне оријентације. Флексибилни приступи и прелази на прекретници између школе и света рада постају правило. Појам професионалне оријентације подразумева велику палету корака у процесу оријентације. Она сеже од информисања о образовању и занимању до индивидуалног саветовања и усмеравања појединца за даљи рад, односно покушава да му помогне да, на основу сопствених жеља и могућности, донесе одлуку која ће бити најкориснија за њега. Ту спада и поглед у сопствену личност (интринзично схватање професионалне оријентације у настави), као и екстерно схватање (представља поглед у реални свет и занимања) и сеже све до праћења, поучавања и усмеравања у процесима избора занимања и одлучивања (ELGPN, 2012).

Под појмом *професионална оријентација* подразумевамо: понуду конкретне помоћи у одлучивању, процену општег стручног образовања, пружање помоћи која води ка успешном опредељењу за стручно образовање, конкретну припрему за занимање (Професионална оријентација, 2011²).

1. ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУП ПРОБЛЕМУ

1.1 Елементи и карактеристике професионалне оријентације

Професионална оријентација има три међусобно повезана задатка:

1. професионално информисање;
2. професионално саветовање и усмеравање ка будућем занимању појединца;
3. праћење.

Вински (1969) описује да се професионално информисање састоји у пружању различитих података и обавештења младима и родитељима у вези

¹ Појам *адолесценциј* се односи на оба пола.

² Под овом ознаком упућујемо на публикацију *Професионална оријентација. Пејж ко-рака до одлуке о школи и занимању – Професионална оријентација програма за основне школе која је настала у сарадњи Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и Немачког удружења за међународну сарадњу (ГИЗ).*

са избором занимања и запослења. Процес информисања би показао најбоље ефекте када би био укључен у целокупни процес образовања јер би деца имала могућност повезивања школе са животом и прилику да на правиан начин обликују идентитет будућег радника. Циљ професионалног саветовања је да помогне ученику да стекне увид у властите могућности и објективне захтеве даљег школовања и могућности запослења. Кандидату се даје савет на основу низа података добијених психолошким и медицинским испитивањима. У обзир се узимају и његови дотадашњи резултати у школовању, социјални и материјални услови у којима живи, као и потреба у друштву за кадром у одређеном занимању. Праћењем се проверава успешност примењених метода и поступака упоређујући успех у саветодавном процесу и стварни успех у раду.

1.2. Теорије о професионалној оријентацији

Постоје различите теорије о професионалној оријентацији које се међусобно допуњују, али не искључују једна другу. Оне се разликују у томе на којим особинама је нагласак при одлучивању, односно неке теорије наглашавају конативне способности, друге наглашавају способности појединца, треће се ослањају на целовиту личност појединца итд. У овом делу рада даћемо преглед ових теорија према Медићу (1994).

С обзиром на садржај, теорије професионалне оријентације се деле на:

1. теорије особина или теорије „особине–захтеви”;
2. теорије структуре или психодинамично–структуролошке теорије;
3. теорије прилагођавања;
4. теорије одлучивања или процесне мотивацијске теорије.

Теорије *особина* или *теорије „особине–захтеви”* дају нагласак способностима појединца. Према овој теорији, људи се разликују по својим способностима и другим особинама личности које се могу мерити. Замерке изнете овој теорији односе се првенствено на њену статичност и обележја која више одговарају селективној процедури, за коју је карактеристично да одбацује недовољно способне за дотично радно место, дакле, одбацује могућности изучавања одређених занимања. Теорије *структуре* или *психодинамично–структуролошке* прилазе избору занимања са становишта динамичне структуре личности. Оне наглашавају целовиту личност која функционише захваљујући одређеним елементима структуре (Медић 1994). Према теоретичарима ове тачке гледишта, кључна ствар при избору занимања је сублимација, из разлога што се сам избор врши у складу са динамичним односом начела задовољства и реалности. Теорија Џона Холанда спада у ову теорију јер се ослања на спознаје о типовима личности, а избор занимања је израз личности. По Холанду (Амудсон и др. 2010: 2–35) постоји шест типова личности (реалистични, истраживачки, уметнички, социјални, пословни,

конвенционални). Типови средина одређују се према заступљености особља које ради у њима. Најмање је чистих типова људи и средина, а највише мешовитих.

Теорије *прилагођавања* као своју почетну ставку узимају знање о вишефазном развоју појединца, у чијем се току у свакој појединој фази врши избор занимања, тако да је крајњи избор резултат процеса од низа међусобно повезаних секвенци. Представник ове групе теорија је Суперова теорија. У њој аутор одваја појам занимања (послови које човек тренутно обавља) од појма каријере (професионално напредовање). Показао је да је избор занимања процес који се одвија у низу животних фаза. Темелј Суперове теорије је појам о себи, без тога појединац не би могао да се носи са различитим улогама у животу (ученик, родитељ, супружник), па тако ни са радном улогом. По Суперу, професионална оријентација је помоћ појединцу у развијању и прихватању интегрисане и адекватне слике о себи и своје улоге у свету рада. *Процесне мотивацијске* теорије се баве улогом појединих мотива у процесу доношења одлука. Једна од ових теорија је и Портер-Лавлерова теорија по којој је човекова мотивација да изврши неку акцију под утицајем његових очекивања у вези са исходом те акције и пожељности тих исхода (Амудсон и др. 2010: 2–35).

Ниједна од теорија појединачно не нуди целовито објашњење свих утицаја и условљености које прате доношење одлуке о занимању и школовању, али свака од ових теорија садржи важне приступе за објашњење делова области одлучивања, односно припреме за одлучивање, па се ниједна не може одбацити у потпуности.

1.3. Савремени концепт професионалне оријентације у Европи и Србији

У овом делу рада приказаћемо садржаје кључних европских и националних докумената који уређују област професионалне оријентације у Републици Србији и дати преглед стања у школама према истраживањима других аутора. Концепт целоживотног учења јесте успешно прихватање и прилагођавање брзим променама у пословима и у свету рада. Овај концепт унапређује знања, вештине, способности, ставове и вредности у оквиру личне, грађанске, друштвене и пословне перспективе, од предшколског доба и по завршетку радног стажа. Европски оквир кључних компетенција за целоживотно учење дефинише компетенције као функционално интегрисана знања и вештине неопходне да би се решио одређени проблем, као и способност за успешно и одговорно (ставови, вредности) решавање проблема, и то су:

1. комуникација на матерњем језику;
2. комуникација на страним језицима;
3. математичка компетентност и основне компетенције у природним наукама и технологији;

4. дигитална компетенција;
5. учење о томе како се учи;
6. социјалне и грађанске компетенције;
7. смисао за иницијативу и предузетништво;
8. културна свест и експресија (Професионална оријентација 2011).

1.4. Петофазни модел каријерног вођења и саветовања

Увиђајући потребу да се образовни систем реструктурира, Завод за унапређивање образовања и васпитања Републике Србије израдио је документ 2013. године под називом *Међупредметне компетенције за крај ошће средње образовања* где су предложене следеће међупредметне компетенције, најрелевантније за адекватну припрему ученика за будући живот:

1. компетенција за целоживотно учење;
2. вештине комуникације;
3. рад са подацима и информацијама;
4. дигитална компетенција;
5. решавање проблема;
6. вештине сарадње;
7. вештине за живот у демократском друштву;
8. брига за здравље;
9. еколошка компетенција;
10. естетска компетенција;
11. иницијативност и оријентација ка предузетништву (Професионална оријентација 2011).

Програм професионалне оријентације кроз пет корака заснован је на развоју свих наведених компетенција које имају за циљ да ученик самостално донесе најбољу могућу одлуку за себе о избору средње школе и занимања којим ће се бавити. Основу постојећег концепта професионалне оријентације и праћења младих у процесу одлучивања о школовању, односно занимању, чини вишефазни поступак, такозвани петофазни модел. То је модел професионалне оријентације од пет корака који воде ученика до избора занимања и активног планирања каријере. У овом процесу особа спознаје своје таленте, особине, вредности и интересовања, потом упознаје могућности околине – информише се каква све занимања постоје, која су занимања тражена, упоређује их са својим жељама и склоностима. Након тога, истражује какве су образовне могућности – школе, факултети и ванинституционални облици образовања, потребни да би се неко успешно бавио жељеним занимањем. После овог процеса истраживања, ученик је спреман да донесе одлуку о каријери и креира свој акциони план како ће одлуку спровести у дело. Како би успешно прошли кроз све фазе, у школама и канцеларијама за младе ученицима су на располагању различите опције за самостално и групно учење и

истраживање – тестови, радионице, саветовање, практичне вежбе и портфолио за праћење плана каријере. Општи циљ програма јесте подстицање ученика да активним учешћем у петофазном процесном моделу професионалне оријентације преузму одговорност за своју будућност, упознају себе и своје способности, путеве школовања и путеве каријере, упознају свет рада, да промишљено донесу одлуку о избору школе/занимања и на тај начин постигну успех у планирању своје каријере. Програм професионалне оријентације тежи изградњи способности одлучивања код ученика и као такав интегрише две главне компоненте. Једна компонента је лична компетенција, тј. снага сопственог „ја” и познавање могућности школовања и занимања, односно суочавање са њима – учење за саморазвој. Друга је социјална компетенција, која све више добија на значају у свету занимања – учење за живот у демократској заједници и грађанском друштву. На овај начин даје се значајан допринос формирању личности ученика и у томе централно место заузимају развој и оснаживање воље, способности одлучивања, усмерености, марљивости, спремности на постизање учинака, издржљивости и способности остваривања веза (Професионална оријентација 2011).

ЗОСОВ³ школе обавезује да програм професионалне оријентације уврсте као саставни део школског програма. Такође је Чланом 43. Закона предвиђено да *школа у сарадњи са устјановама за професионалну оријентацију помаже родитељима, односно старатељима и ученицима у избору средње школе и занимања, њима склоностима и способностима ученика, и у том смислу праћи њихов развој и информисе их о њиховој природи и условима рада њихових занимања*. Ради праћења индивидуалних склоности ученика и пружања помоћи ученицима и њиховим родитељима, односно старатељима у избору средње школе и занимања, школа формира тим за професионалну оријентацију у чијем саставу су стручни сарадници и наставници. Ради спровођења петофазног динамичног програма професионалне оријентације, припремљене су све основне школе у Србији кроз обуку тимова. Програм професионалне оријентације је интегрисан у законска документа школе (школски развојни план, годишњи план рада школе, школски програм). Школа се даје могућност да свака од њих изабере начин спровођења који најбоље одговара карактеристикама, развојним циљевима и постојећим кадровским ресурсима и фондовима часова, који ће бити у складу са документима који су и дефинисали ову област (ЗОСОВ 2013).

1.5. Стање у пракси и ургентност проблема недостатка смерница

У Србији се дуги низ година ради на развоју професионалног усмеравања и саветовања. Према испитивањима Београдске отворене школе (Ка-

³ Закон о основном образовању и васпитању.

ријерно вођење 2014⁴), ефекат ових мера је делимична заступљеност активности каријерног вођења и саветовања у средњим школама. Иако ЗОСОВ то предвиђа, још увек не постоје тимови и програми каријерног вођења и саветовања у свим средњим школама. Школе су суочене са изазовима у виду недостајућих знања и вештина, ресурса, јасних оквира за спровођење каријерног вођења и саветовања и других система подршке. Половина испитаних средњих школа наводи да пружаоци услуга или реализатори активности каријерног вођења и саветовања у школи нису похађали обуке о каријерном вођењу и саветовању. Нешто мање од трећине оних који јесу прошли су само кроз обуке које нису акредитоване од стране Завода за унапређивање образовања и васпитања. С друге стране, препознат је значај ове мере по лични развој и запошљивост ученика, успешну транзицију са нижих на више нивое образовања, као и из образовања на тржиште рада (Каријерно вођење 2014).

У истом истраживању наведено је да се као проблем у школама јавља мањак упутстава у вези са укључивањем тима и спровођењем њихових активности у школи. Школе су обично радиле по сопственом нахођењу, односно, према мишљењима њихових наставника, покушавале су да што боље одговоре на потребе својих ученика по питању планирања даљег школовања, тако да се може поставити питање квалитета тих услуга и активности које се организују за ученике средњих школа у Србији.

Истраживање које је спровела Београдска отворена школа (2014)⁵ указује на важност и значај решавања проблема недовољне развијености каријерног вођења и саветовања у систему средњег образовања и указује на следеће чињенице:

1) Висока стопа незапослености младих у Србији (према подацима Националне службе за запошљавање, стопа незапослености младих узраста 15–24 износи 41,7%);

2) Висока стопа младих који нису ни у систему образовања ни запошљавања (25,3% од укупног броја младих старости 18–24 у 2013. години);

3) Постоји позитивна корелација између добијања услуга каријерног вођења и саветовања и повећања запошљивости младих. Млади који су добијали услуге КВиС (каријерно информисање, усвајање вештина за управ-

⁴ Под овом ознаком упућујемо на документ *Каријерно вођење и саветовање у средњим школама у Србији – процена стања и наредни кораци (сажећии предлој ираќићне йолийиће)* чији је аутор Београдска отворена школа. Важно је напоменути да се овај извор односи на увод у каријерно вођење и професионално усмеравање ученика у основној, односно средњој школи.

⁵ Истраживање је публиковано у документу *Каријерно вођење и саветовање у средњим школама у Србији – процена стања и наредни кораци (сажећии предлој ираќићне йолийиће)* (2014) који је настао у оквиру програма *Досйојансйвен рад* који спроводи SOLIDAR Suisse/Swiss Labour Assistance (SLA) – Канцеларија у Србији.

вљање каријером, каријерно саветовање) су у већој мери запошљиви од младих који нису примали те услуге;

4) Наставници средњих школа који су организовали активности каријерног вођења и саветовања ученика увидели су да је велика вредност каријерног вођења и саветовања у подстицању младе особе да преузме одговорност за управљање својом каријером и прихвати да је творац своје професионалне будућности.

Оно што представља отежавајућу околност је то да је почетком 2015. престао да важи *Акциони план Стратегије каријерног вођења и саветовања у Републици Србији*. Министарство омладине и спорта које је до сада било надлежно се у више наврата изјаснило да нема капацитета да настави са подршком овом пројекту, а нема званичних информација о томе које ће министарство преузети израду новог Акционог плана и координацију рада Радне групе (Каријерно вођење 2014). Поред тога, проблем се јавља и код школа где се реализују активности каријерног вођења и саветовања (94% испитаних школа се изјаснило да воде активности). Половина реализатора ових активности нису прошли ниједан вид обуке, док је трећина од овог броја похађала курсеве професионалног вођења и саветовања који нису акредитовани од стране ЗУОВ (Каријерно вођење 2014). У вези са тим, Стратегија развоја образовања до 2020. године која је израђена и усвојена 2012. на предлог Министарства просвете, науке и технолошког развоја, у делу који се односи на средње образовање истиче да би наставници и психолози/педагози требало да буду обучени за каријерно вођење и саветовање у свакој од средњих школа, као и у области образовања одраслих, са првенственим циљем олакшавања прелаза између различитих нивоа образовања и укључивања на тржиште рада (Каријерно вођење 2014).

2. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Како бисмо дошли до сазнања да ли су ученици у средњој школи прошли кроз процес професионалне оријентације, искористили смо пријемни испит на Факултету педагошких наука обављен 2010. и 2015. године. Анализом одговора на постављена питања током пријемног испита покушали смо да дођемо до одговора да ли је са кандидатима рађена професионална оријентација у средњој школи. Пре полагања пријемног испита, кандидати пролазе кроз проверу способности која је елиминаторног карактера. Након провера способности, кандидати полажу пријемни испит, а један сегмент испита је интервју са кандидатима који има за циљ процену подобности кандидата за педагошки рад. Оцењивање интервјуа укључује оцене следећих компоненти: флексибилност, флуентност, просоцијална оријентација, емпатичност и алтруизам. У упутству за припрему овог сегмента пријемног испита наводи се да би кандидатима било од користи да размисле о педагошком раду уоп-

ште и својој подобности за педагошки рад, о својој мотивацији за педагошки рад, сопственом систему вредности. Од користи може бити промишљање о личном школском (предшколском) искуству и пројекцији *какав педагошки радник желим да будем*. Интервјуи са кандидатима се снимају⁶.

Предмет овог истраживања је улога школе у професионалној оријентацији ученика у функцији њиховог даљег образовања.

Циљ истраживања је био да се утврди да ли се и на који начин у средњој школи остварују задаци професионалне оријентације ученика, колико они доприносе професионалном усмеравању ученика у систему универзитетског образовања и како ученици (студенти) препознају карактеристике доброг просветног радника, којима се одређује квалитет образовања и даљег професионалног усмеравања младих. У складу са овако одређеним предметом и циљем истраживања, дефинисана су три *задаћка* истраживања:

- 1) утврдити мотиве кандидата за избор факултета и студијског програма;
- 2) утврдити слику о карактеристикама доброг просветног радника код кандидата;
- 3) утврдити да ли се професионална интересовања која су ученици показивали у основној школи мењају током школовања и њиховим преласком у средњу школу.

Испитаници и корпус истраживања

Испитаници овог истраживања су кандидати на пријемном испиту за Факултет педагошких наука – пријемни испит 2010. и 2015. године. Кандидати долазе из средњих школа следећих профила: економска (23), гимназија (14), електротехничка (6), медицинска (медицинска сестра – васпитач) (6), туристичка (5), техничка (5). По један или два кандидата долазе из угоститељске, хемијске, железничке, прехранбене, пољопривредне, правно-биро-техничке, ветеринарске, шумарске, политехничке, зуботехничке, грађевинске школе. Узорак кандидата је равноправно узет из свих комисија за интервју. Такође, узет је и подједнак број кандидата из уписне 2010/2011. и из 2015/2016. године.

Корпус овог истраживања представљају снимци 80 интервјуа са кандидатима. Интервјуи су анализирани дескриптивном методом, са циљем да сазнамо које одговоре кандидати дају на постављена питања, који су најчешћи одговори, да сазнамо да ли је са њима рађена професионална оријентација у средњој школи, да ли имају јасну идеју зашто су се одлучили за овај факултет. Једно од честих питања која комисија поставља на интервјуу јесте

⁶ За детаљнији опис сегмената пријемног испита посетити следећу страницу: http://www.pefja.kg.ac.rs/Informatior_2011.htm#_Toc294005586

да кандидат каже основне податке о себи. Ово питање укључује информацију коју је средњу школу кандидат завршио. Друго често питање које комисије постављају јесте да кандидат наведе разлоге зашто је конкурисао за Факултет педагошких наука.

3. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА СА ДИСКУСИЈОМ

3.1. Мотиви кандидата за избор факултета и студијског програма

Међу разлозима који су их определили за избор овог факултета и једног од три студијска програма, кандидати најчешће наводе да воле децу и рад са децом. Груписањем овог типа одговора према специфичнијим мотивима, дошли смо до следећих закључака. Када је у питању одабир будућих студија, он се темељи на два основна елемента. Неки кандидати су пре свега бирали факултет из финансијских разлога. Двоје кандидата искрено каже да је главни аргумент финансијска ситуација (*Уиисала сам Учииељски факултееи у Београду, али је иио за моју иородицу било финансијски веома ииешко, морала сам да одустианем, након иодину дана сам одабрала да уиишем факултееи у мањем ираду. – Првенсивено ме занима архииектiура, али је стиудирање ирескуио за моје финансијско стиање, ииако да сам решио да уиишем факултееи који је у мом ираду*).

Највећи број кандидата долази на пријемни испит по препоруци старијих другова или рођака који студирају на овом факултету. Релативно велики број кандидата (око 10%) изјављује да су учитељи/васпитачи чланови њихових породица: браћа или сестре, родитељи или ближи рођаци, па можемо рећи да су учитељски, односно васпитачки позив донекле део породичне традиције. Највећи број кандидата тврдио је да је основни разлог зашто су одабрали студије датих профила њихова љубав према раду са децом. На питања чланова комисије да појасне како су открили да воле рад са децом, највећи број кандидата наводи да су имали непосредна искуства у чувању деце у свом блиском (породичном) окружењу: чували су децу својих комшија, брата или сестре, чували своје млађе сестре и браћу. Ово свакако није довољан разлог да се будући студент определи за просветно занимање, али даје кандидатима извесно самопоуздање у погледу спремности, способности, па и задовољства које имају док се са децом играју или уче. Друга категорија сличних одговора базира се на искуству у раду са већим бројем деце: кандидати наводе да су водили подмладак фолклора или спортске екипе, а један од 80 испитаника каже да је чувао децу у једној породици у иностранству. Ова врста искуства свакако је поузданији показатељ афинитета, али наглашавамо да је таквих одговора било веома мало. Такође је на нивоу индивидуалних случајева заступљен одговор (у 3 од 80 интервјуа) да је неко други ко се

професионално бави педагошким радом препознао карактеристике кандидата на основу којих сматра да би кандидат био добар учитељ или васпитач. У једном случају то је разредни старешина, у једном мајка која је и сама васпитачица. Неколико кандидата наводи и да су имали узоре: своју васпитачицу или учитеља/учитељицу. Свршени средњошколци који су желели да упишу студије за образовање васпитача у домовима у око 15% случајева су и сами живели у домовима ученика.

Када је у питању одабир будућих студија, односно мотиви кандидата за избор факултета и студијског програма, кандидати, дакле, најчешће наводе:

1. љубав према раду са децом;
2. препоруку старијих другова или рођака који студирају на истом факултету;
3. финансијске разлоге;
4. учитељски/васпитачки позив као део породичне традиције.

3.2. Слика о карактеристикама доброг просветног радника код кандидата

Најприхватљивије одговоре су давали кандидати који су завршили медицинску школу усмерења Медицинска сестра – васпитач. Кандидати из ове школе спомињу да су имали контакта са децом у оквиру праксе, док је искуство код осталих кандидата стечено у породичном оквиру: кандидати су чували млађу браћу и сестре, рођаке и комшије, тако да су у том смислу њихови одговори некомплетни јер се често увиђа да кандидати не познају разлику између породичног и професионалног контекста бављења васпитањем и образовањем деце, нису довољно обавештени о професији просветног радника. На питање како виде особине и способности које чине једног доброг просветног радника и како процењују сопствене карактеристике које их квалификују за дата занимања, кандидати нису дали велики дијапазон тих карактеристика. Према изјавама највећег броја кандидата, један добар просветни радник треба да: воли рад са децом, воли децу, буде добар човек, стрпљив, смирен, да уме да изгради ауторитет. По учесталости следе наредне карактеристике: осећај за правду, хуманост, жеља да се помаже другима, способност за конструктивно и стрпљиво решавање сукоба, креативност, маштовитост, одговорност. Велики број кандидата наводи и да просветни радник треба да буде комуникативан/дружелубив, позитиван/ведар. Сви кандидати сматрају да поседују управо оне особине које су по њиховом мишљењу важна предиспозиција за посао просветног радника и због тога бирају образовне профиле учитељске, односно васпитачке струке. Сви наведени одговори могу се свести на три кључне категорије. Убедљиво је најзаступљенија категорија хумана оријентација, следи способност самоконтроле и контроле, док је на трећем месту позитиван став. Кандидати сами или на

основу личних искустава, разговора са блиским особама и сл., граде слику прототипичног и квалитетног професионалца у просветној области. Самостално или по савету блиске особе (родитеља, сестре, брата, другарице или свог наставника) препознају особине и способности које и сами имају или мисле да имају.

Што се тиче слике потребних карактеристика доброг просветног радника, дакле, кандидати наводе одговоре који се могу свести у три кључне категорије:

1. хумана оријентација;
2. способност самоконтроле и контроле;
3. позитиван став.

3.3. Динамика професионалног интересовања ученика на крају основне и средње школе

И друга истраживања указују на то да је тип средњих школа из којих долазе кандидати веома разнородан, што недвосмислено говори о томе да су интересовања ученика веома често потпуно промењена на крају основне школе и на крају средње школе. У уписној години 2011/2012. на Факултет педагошких наука кандидати долазе из следећих школа: економска (40), гимназија (44), медицинска (33), техничка (28), остале школе (41). У уписној години 2012/2013. кандидати долазе из следећих средњих школа: економска (74), гимназија (55), медицинска (27), техничка школа (46), остале школе (23). Уочљив је знатни раст удела уписаних студената са завршеном средњом техничком школом (у питању су различита усмерења). Видљиво је и да се ученици економских школа у све већем проценту уписују на овај факултет (бележимо раст од преко 10% за 3 уписна рока). Тај раст се, како анализа података показује, остварује на рачун пада удела бруцоша медицинске струке (у 2011/12. било их је 17,74%, у 2012/13. чинили су 10,22%, а 2013/14. само 8,60%). Пад удела бележи се и код ставке „остале школе” (22,045; 10,225; 5,88%) (Чутура 2014).

Већ из овог прегледа можемо видети да је континуитет у образовном профилу веома слаб и променљив из генерације у генерацију. То може упутити на претпоставку да ученици основних школа нису одабрали средњу школу према својим афинитетима и способностима, односно да је изостанак професионалне оријентације довео до тога да млади после четири године проведене у средњој школи бирају студијске програме потпуно друкчијег профила. Неки кандидати ово и експлицитно наводе:

Уписала сам ветеринарску школу јер је у мом родном граду, али ме никада интересовало није интересовао рад у тој студији, одувек сам волела да радим са децом и зато сам конкурисала за овај факултет.

Завршио сам електротехничку школу. То сам уписао јер нисам знао шта бих друго, водио сам се тиме да ћу бољу одлуку донети за факултет.

Уписала сам медицинску школу јер ми се тада свидело. Након две године сам схватила да та школа није за мене, али нисам могла да променим школу.

Последњи задатак у нашем истраживању, који је подразумевао питање динамике професионалног интересовања ученика на крају основне и средње школе, указује на то да се интересовања ученика мењају током школовања. Резултати других истраживања показују да је континуитет у образовном профилу веома слаб, што може упутити на претпоставку да ученици основних школа нису одабрали средњу школу према својим афинитетима и способностима (Чутура 2014).

ЗАКЉУЧАК

Истраживање је показало да ниједан кандидат није поменуо професионалну оријентацију, а када се то упореди са подацима о средњим школама из којих долазе (односно са чињеницом да нема континуитета у образовном профилу у средњој школи и на одабраном факултету), показује се да је веома важно да се већ са ученицима основних школа ради на њиховој професионалној оријентацији. Оно што свакако олакшава професионалну оријентацију у случају просветне струке је чињеница да су занимања васпитача и учитеља, па и наставничка занимања, можда једине професије са којима су деца од малена у потпуности упозната јер свакодневно прате рад својих васпитача, учитеља и наставника. За разлику од других професија, ово је можда једина која је свакодневно, у пуном радном времену и у највећем броју аспеката, пред очима деце. Због свега тога, деци је омогућено да изграде лични доживљај и ставове према овим професијама и да се донекле идентификују са просветним радником. Оно што свакако остаје отворено питање за сада јесте да ли се кандидат пријавио за пријемни испит на Факултету педагошких наука из разлога што није успео да упише неки други факултет, а ово му је друга жеља.

На основу добијених резултата могуће је одредити неколико битних импликација за унапређивање педагошке праксе. Потребно је радити више на интеграцији професионалне оријентације у нашим школама, подједнако у основним као и у средњим школама. Истраживање нам је показало да ученици на крају основне школе уписују средње школе по нахођењу, материјалним условима, погрешним информацијама које имају за одређени образовни профил, а не по најважнијем критеријуму, њиховим способностима, жељама и карактеристикама битним за адекватни образовни профил, односно занимање. Неопходно је на време утицати на избор средње школе, односно

већ у основној школи више пажње посветити теми професионалног вођења како би ученици уписали средње школе које су њима истински погодне. Тиме добијамо ситуацију у којој су ученици у средњим школама задовољни својим избором јер су знали шта их у тој школи очекује, који су исходи тог трогодишњег, односно четворогодишњег образовног процеса, шта могу даље у својој каријери и животу са тим образовањем и многе друге погодности које се добијају правилним избором средње школе. озбиљнијим приступом каријерном вођењу, спознајом личних компетенција ученика и спремањем ученика за упис у средњу школу/факултет, сви учесници поменутог процеса добијају вишеструке користи. Истраживање је показало да кандидати веома често долазе неспремни и несигурни на интервју који се обавља током пријемног испита, а професионална оријентација у средњој школи би требало да се бави управо тим питањем, спремањем ученика за факултет, помагањем ученику да спозна своја интересовања како би одабрао адекватан факултет у складу са личним афинитетима и способностима и давањем смернице за пријемни испит.

ЛИТЕРАТУРА

Амудсон, Харис-Боулсби, Најлс (2010): Norman Amudson, Džoan Haris-Boulsbi, Spenser Najls, *Osnovni elementi karijernog savetovanja – procesi i tehnike*, Београд: Београдска отворена школа.

Вински (1969): Dora Vinski, *Praćenje u profesionalnoj orijentaciji*, Загреб: Републички завод за запошљавање.

ELGPN (2012): *Lifelong Guidance Policy Development: A European Resource Kit* (ELGPN), Jyväskylä: University of Jyväskylä, Finland Finnish Institute for Educational Research, преузето 14. 8. 2016. са сајта http://www.eucen.eu/images/posts/elgpn_resource_kit_2011-12_web.pdf

ЗОСОВ (2013): *Закон о основном образовању и васпитању* (Службени гласник РС број 55/јун 2013).

Јелавић (1991): Filip Jelavić, *Izbor zanimanja i profesionalna orijentacija od davnine do naših dana, Istraživanja odgoja i obrazovanja*, 8, 45–57.

Јелић, Зорић (2015): Милица Јелић, Вучина Зорић, *Развој професионалне оријентације на подручју бивше Југославије, Насијава и васпитање*, 64 (3), 547–560.

Каријерно вођење (2014): *Каријерно вођење и саветовање у средњим школама у Србији – процена стања и наредни кораци* (сажети предлог практичне политике), Београд: Београдска отворена школа.

Медић (1994): Petar Medić, *Osnovne psihologijske teorije profesionalne orijentacije i njihove implikacije na medicinu profesionalne orijentacije, Medica Jadertina*, 24, 127–139.

Професионална оријентација (2011): *Profesionalna orijentacija. Pet koraka do odluke o školi i zanimanju – Profesionalna orijentacija, program za osnovne škole*,

Београд: Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије – Deutsche Gesellschaft fuer Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.

Ђурић, Кљајић (2014): Маја Ћурић, Тамара Кљајић, *Каријера по мери младих: приказ резултата мерења и праћења ефеката услуга каријерног вођења и саветовања по запошљивост младих*, Београд: Београдска отворена школа.

Хедрих, Шверко (2007): Владимир Хедрих, Ива Шверко, Евалуација Холандовог модела професионалних интересовања у Хрватској и Србији, *Психологија*, 40 (2), 227–244.

Чутура (2014): Илијана Чутура, Српски језик у програмима за образовање учитеља у Србији, у: М. Ковачевић (ур.), *Српски језик, књижевности и култура у процеси евроинтеграција*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу, 271–287.

Milan S. Komnenović
University of Kragujevac
Faculty of Education in Jagodina

THE IMPORTANCE OF SCHOOL FOR CAREER GUIDANCE AND STUDENTS' FUTURE EDUCATION

Summary: The paper deals with the issue of career guidance, both in Europe and in the Republic of Serbia, the importance of career guidance for elementary and secondary school students, as well as for lifelong learning. We analysed the basic principles of career guidance in Serbia, prescribed by the Law on elementary education. The main goal of the research was to examine the answers of the students who took the entrance examination at the Faculty of Education in Jagodina to the questions about career guidance, i.e. whether they attended a career guidance program in their high school, what were their reasons for choosing the Faculty of Education and their opinions about the characteristics of a good teacher.

The results of the research show that the main reasons for their choice are the following: love for working with children, recommendation of a friend or relative who studies at the Faculty, financial reasons and teaching as a family tradition. The opinions about the characteristics of a good teacher can be divided into three main categories: humanistic orientation, self-control ability and positive attitude.

Key words: career guidance, teacher, career preparation.